

Wim Daniëls

DE
MIDDELBARE
SCHOOL

De bewogen tijd tussen brugklas en eindexamen

ALFABET
UITGEVERS
2025

INLEIDING

De periode dat je op de middelbare school zit, is een bijzondere tijd. Je verblijft er tijdens je puberjaren, van pakweg je twaalfde tot je achttiende jaar. Dat zijn heftige jaren omdat er juist in die leeftijdsfase veel met je gebeurt, lichamenlijk en emotioneel. Het zijn kwetsbare jaren, ontdekkingsjaren en jaren die in veel gevallen bepalend zijn voor latere carrières. Klasgenoten kunnen heel belangrijk worden, in positieve of negatieve zin. En niet zelden gaan verliefdheden een rol spelen. Middelbare scholieren krijgen daarnaast bijna allemaal te maken met een groot aantal verschillende leerkrach-

ten, van wie sommigen wellicht niet erg aansprekend zijn, maar onder wie er ook kunnen zijn die een grote betekenis hebben, omdat ze leerlingen intellectueel, emotioneel en sociaal echt vooruit weten te helpen.

Mijn eigen leven als middelbare scholier begon op de Henricus Ulo in Helmond, die door mij en de meeste andere leerlingen overigens ‘mulo’ werd genoemd. De mulo was een schooltype dat formeel in 1968 ophield te bestaan, al zat ik er zelf tot 1971 op. Ik was er in 1967 aan begonnen en samen met mijn medeleerlingen mocht ik ondanks die formele opheffing de school gewoon afmaken. Ze noemden ons de ‘mulo-veegeneratie’; met ons verdween de mulo definitief.

Of het kwam omdat wij de allerlaatste lichting waren weet ik niet, maar op de dag dat ik te horen kreeg dat ik voor mijn mulo-examen geslaagd was, stonden twee van mijn docenten bij ons thuis op de stoep. Het was aan het begin van de avond. Ze kwamen me feliciteren en ze kwamen vooral ook mijn ouders feliciteren.

Ik zie ze nog staan, meneer Barendse en meneer Grisèl. Ik was verbaasd en mijn moeder zelfs verbijsterd. Mijn moeder kon zich voor de buitenwacht nogal snel schamen voor een vlek op het tafelkleed, een rondslingerende pantoffel of rafelig wasgoed dat buiten aan de waslijn te drogen hing. Als ik ergens naartoe ging, zei ze ook vaak: ‘Jongen, zorg ervoor dat je een schone onderbroek aan hebt, want je weet nooit of je in het ziekenhuis terechtkomt.’

Ze was daarom echt wel even in paniek toen meneer

Barendse, mijn docent geschiedenis, en meneer Grisèl, van wie ik Engels en enkele andere vakken had gehad, opeens voor de deur stonden. Er was geen tijd meer om ons mooier voor te doen dan we waren. Niet dat het bij ons thuis een zootje was, helemaal niet, maar een paleisje was het evenmin.

‘Komt u binnen’, zei mijn moeder, die ook in penibele situaties toch altijd gastvrij bleef. En ze kwamen binnen, via de gang naar de woonkamer. We gingen aan tafel zitten, mijn twee docenten, mijn ouders en ik. Mijn twee broers en mijn zus hielden zich elders in huis op of waren niet thuis.

Of ze koffie wilden of liever een borreltje?

Het was mijn moeder die het vroeg.

Meneer Grisèl wilde koffie, meneer Barendse een borreltje.

Ik zat er behoorlijk ongemakkelijk bij, want wat zou er gezegd gaan worden, vroeg ik me af. Op het antwoord hoefde ik niet lang te wachten, want toen de koffie en het borreltje waren ingeschonken, begon meneer Barendse – nadat hij zijn borreltje in één keer achterovergeslagen had – iets over mij te vertellen, hoe ik als leerling was geweest op school en in zijn lessen. Hij was een joviale leraar, die ook altijd heel zwierig liep alsof-ie min of meer permanent in zijn sas was. Zijn geschiedenislessen had hij telkens weer weten in te kleuren met indrukwekkende verhalen, allemaal waargebeurde verhalen zo had ik altijd aangenomen. Maar bij het verhaal dat hij nu vertelde, was dat anders. Want hoewel het dus over mij ging, kwam het me behoorlijk onbekend voor. Het hing voor mijn gevoel goeddeels van verzinsels aan elkaar. Mijn ouders

zaten ook met zichtbare verwondering naar hem te luisteren, terwijl meneer Grisèl af en toe naar me knipoogde, ten teken, zo nam ik aan, dat ik de woorden van meneer Barendse niet al te serieus moest nemen.

‘Echt een goeie jongen’, aldus meneer Barendse tot slot, waarna hij het inmiddels door mijn vader ingeschonken derde borreltje opnieuw in één keer achteroversloeg en meteen zei: ‘We moeten opstappen, want er zijn nog veel adressen te gaan. Nogmaals proficiat meneer en mevrouw Daniëls en nogmaals proficiat Wim.’

Hij stond op en struikelde vrijwel meteen over een opstaande rand van de kokosmat die we in de kamer hadden liggen. Hij probeerde zich vast te grijpen aan het dressoir, maar dat lukte niet. Hij viel en trok daarbij het kleedje mee dat op het dressoir lag. En op dat kleedje stond een ingelijste foto van de huisarts die mijn ouders ooit hadden gehad, dokter Dijkman, die vroeger tegenover ons had gewoond en die op een dag het leven van mijn vader had gered toen die dreigde te stikken in een te haastig naar binnen geschrokke aardappel. Vandaar die foto op het dressoir, als een eerbetoon.

‘Dokter Dijkman’, riep mijn moeder verschrikt uit toen ze het fotolijstje van het dressoir zag vallen.

‘Neenee’, riep meneer Barendse, ‘een dokter is niet nodig’ en hij stond snel weer op, geholpen door meneer Grisèl.

‘Excuses voor het ongemak’, zei meneer Grisèl, die het ongeschonden fotolijstje oprapte en weer terug op het dressoir zette.

‘Bedankt voor de borrels’, zei meneer Barendse.

Via de gang ging het weer naar de voordeur. Mijn moeder liet de twee uit. Ik was meegelopen en zag meneer Barendse op straat nog veel zwieriger lopen dan hij normaal toch al deed. Hij en meneer Grisèl stapten zo'n honderd meter verderop samen achter in een gereedstaande auto. Wie er achter het stuur zat, kon ik niet zien. Toen de auto wegreed, besepte ik dat mijn mulotijd nu echt ten einde was.

Maar mijn middelbareschooltijd was dat nog niet, want met mijn mulodiploma op zak kon ik naar de havo, het Carolus Borromeuscollege in Helmond. Die havojaren effenden voor mij het pad naar de lerarenopleiding in Tilburg, waar ik Nederlands en Duits ging studeren. En na die lerarenopleiding, plus nog een studie Nederlands aan de universiteit – ik was een echte stapelaar – belandde ik toch weer op de middelbare school. Nu als docent. Niet voor een heel lange carrière, maar ik zou toch in totaal zeven jaar de middelbare school ook vanuit de lerarenrol leren kennen. En dat is beslist een pluspunt geweest voor het schrijven van dit boek, waarin ik de middelbare school van vroeger en nu belicht. Dat doe ik vanuit een groot aantal invalshoeken, want de middelbare school is een veelomvattende, zeer diverse school, waaraan vrijwel iedereen die erop heeft gezeten sterke en blijvende herinneringen heeft.

DE LEERPLICHT

Mijn ouders – moeder geboren in 1911, vader in 1913 – volgden alleen de lagere school, zoals de basisschool vroeger heette. Toen ze dertien jaar oud waren, gingen ze ergens werken. Tijd om jong te zijn, hadden ze nauwelijks. Van kind-zijn werden ze min of meer meteen volwassene. Die constatering sluit aan bij een andere constatering die ik eens deed toen ik de geschiedenis van jongerentaal onderzocht. Mijn conclusie was dat jongerentaal pas bestaat sinds ongeveer 1920. Voor die tijd was er niet of nauwelijks jongerentaal omdat er geen jongeren waren. Dat klinkt misschien

gek, maar vroeger had je alleen kinderen en volwassenen, geen jongeren. Jongeren kwamen er pas toen kinderen zich via de middelbare school als groep echt konden onderscheiden. Dat was grofweg vanaf 1920, toen er aanzienlijk meer kinderen naar het middelbaar onderwijs begonnen te gaan, ook al was dat destijds nog niet verplicht.

Voor mijn ouders gold de leerplichtwet die op 1 januari 1901 was ingevoerd. Die hield in dat kinderen vanaf hun zesde levensjaar zes jaar onafgebroken naar school moesten. Meisjes die onmisbaar waren in het huishouden, hoefden echter niet aan de leerplicht te voldoen en jongens van boerenkomaf mochten in de oogsttijd thuisblijven om te helpen de oogst binnen te halen. Vóór 1901 gold er geen enkele leerplicht. En de leerplichtwet van 1901 bevatte dus geen verplichting om middelbaar onderwijs te volgen. Veel ouders stuurden hun kinderen aanvankelijk ook niet naar een middelbare school. Ze vonden het beter dat de kinderen meteen gingen werken. Niet zelden was dat bittere noodzaak voor het gezinsinkomen, zoals dat eveneens gold voor het gezin van mijn moeder en nog meer voor het gezin van mijn vader. Zijn eigen vader stierf op jonge leeftijd, waardoor het gezin afhankelijk werd van hulp van de Sint-Vincentiusvereniging, vergelijkbaar met de huidige voedselbank. Zo gauw het kon, moest mijn vader gaan werken.

De eerste uitbreiding van de leerplicht kwam er in 1928. Kinderen moesten vanaf toen geen zes maar zeven jaar naar school. In 1948 kwam er opnieuw een jaar bij, behalve voor kinderen van rondtrekkende kermisexploitanten, kinderen

van Sinti en Roma en schipperskinderen. In 1969 verhoogde de overheid de leerplicht naar negen jaar. Er kwam toen ook een kwalificatieplicht. Die houdt (vandaag de dag) in dat kinderen die tussen de zestien en achttien jaar oud zijn het onderwijs pas mogen verlaten als ze een havo- of vwo-diploma hebben of een mbo-diploma op niveau 2.

In 1975 kwam er andermaal een verlenging van de leerplicht, nu naar tien jaar, met daarbij de aanvulling dat wanneer jongeren na tien jaar onderwijs nog geen zeventien jaar oud waren, ze nog twee dagen per week naar school moesten. Die zogeheten ‘partiële leerplicht’ is in 2007 weer komen te vervallen.

In 1985 veranderde er met de invoering van de Wet op het basisonderwijs opnieuw iets. Waar in 1901 nog was bepaald dat kinderen vanaf hun zesde levensjaar naar school moesten, werd dat nu vanaf hun vijfde levensjaar.

Er is inmiddels dus een vrij uitgebreide leerplicht. En het is aan de gemeenten om te controleren of leerlingen die in hun gemeente wonen de leerplichtwet nakomen. Ze hebben daartoe een leerplichtambtenaar in dienst.

Ik heb me weleens afgevraagd wat voor middelbare school mijn ouders zouden hebben gevolgd als ze daartoe de kans hadden gehad. Mijn vader is na de lagere school aan de slag gegaan als metaalarbeider. Hij bleef vervolgens eenenvijftig jaar lang op een en dezelfde metaalfabriek werken, als galvaniseur. Als er in zijn tijd een langere leerplicht was geweest, zou hij beslist naar de ambachtsschool zijn gegaan, met als richting metaalbewerking. Ik kan me mijn vader niet anders voorstellen dan als een arbeider.

Mijn moeder werd op dertienjarige leeftijd keukenmeisje bij een fabrikantenfamilie. Als ze naar de middelbare school had gekund, was ze misschien naar de huishoudschool gegaan of wellicht naar de mulo. De hbs was gezien het armoedige gezin waaruit ze kwam beslist een brug te ver geweest. Maar ze zei toch wel geregeld – zoals voor veel van haar generatiegenoten gold – dat ze het zo jammer vond dat ze nooit verder had kunnen leren.

‘Leerplicht’ klinkt als woord misschien wat vervelend vanwege dat woorddeel plicht. Toch denk ik dat we er blij mee mogen zijn dat iedereen nu naar een middelbare school móét. De leerplicht is een gezegend moeten, zou ik willen zeggen, met mijn ouders als werkende kinderen die meteen volwassen moesten zijn in gedachten.

Ingezonden brief in de *Middelburgsche Courant* van 30 april 1901

De dagbladen vermelden sedert 15 Januari tal van middelen, door – laat ons zeggen: slimme – ouders in het werk gesteld, om de wet op den leerplicht te ontduiken. Gemoedsbezwaren, te groote afstanden, gebrek aan kleding en schoeisel, zelfs bezoek aan de gevangenis moeten dienst doen als voorwendsel om de kinderen uit de school te houden.

Oningewijden zouden allicht meenen, dat ouders en

verzorgers sedert 15 Januari al bijzonder vindingrijk zijn geworden in het bedenken van allerlei uitvluchten om zich aan de wet te onttrekken. De onderwijzers weten echter wel beter: reeds vele jaren kent menig vader en moeder die kunstjes. Worden ze nu aangewend om de wet te ontduiken, vroeger dienden ze om zichzelf en de onderwijzers te bedriegen.